

ประวัติความเป็นมาของนางอัปสรในวรรณคดีสันสกฤต

การแบ่งวรรณคดีสันสกฤต

วรรณคดีสันสกฤตได้มีมานานประมาณกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ดังนั้นทำให้มีลักษณะแตกต่างกันในรูปแบบและเนื้อหา ผู้วิจัยจะถือการแบ่งประเภทวรรณคดีสันสกฤต ตาม A.A. Macdonell^๑ ได้กล่าวไว้ดังนี้

๑. พระเวท
๒. พราหมณะ
๓. พระผู้ตร
๔. กาพย์
๕. ปุราณะ
๖. คำนำ
๗. นาฏย (วรรณคดีบทละคร)
๘. วรรณคดีประเภทนิทาน

แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของนางอัปสรเพียงสามสมัย คือ พระเวท กาพย์ และปุราณะ

---

^๑ A.A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature,
(2d ed. Delhi : Motilal Banarsidass, 1961), pp. 445 - 459.

พระเวท เป็นคัมภีร์ทางศาสนาของพวกอารยัน มีลักษณะเป็นบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า พระเวทที่สำคัญได้แก่ คัมภีร์ฤคเวท ถือว่าเป็นวรรณคดีสันสกฤตเล่มแรก เก่าแก่ที่สุดและสำคัญที่สุด^๑

นอกจากจะมีบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าแล้ว ยังมีบทเบ็ดเตล็ดซึ่งจัดว่ามีชื่อเสียงบทหนึ่งของคัมภีร์ฤคเวทคือ บทสวดเกี่ยวกับการโต้ตอบของชายหญิงคู่หนึ่งอยู่ในบทสวด ๑๐.๕๕ มีอยู่ ๑๘ ฤๅ^๒

คัมภีร์เล่มต่อมาคือ คัมภีร์ยชุรเวท คัมภีร์นี้นำเอาเนื้อหามาจากฤคเวท เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาทางการกำหนดพิธีการปฏิบัติในการประกอบพิธี

คัมภีร์ยชุรเวทมี ๒ สาขา

ก. ศุกถยชุรเวท เป็นคัมภีร์ที่ได้แยกบทสวดในพิธีบวงสรวงกับคำอธิบายในการประกอบพิธีออกจากกัน เรียกว่า ศคปลถพราหมณะ ในศคปลถพราหมณะได้มีการขยายความเรื่องราวบทโต้ตอบของชายหญิงที่ปรากฏในฤคเวทบทสวด ๑๐.๕๕ นั้น และยังได้ระบุว่า ชายหญิงคู่นั้นคือ ราชาปุรุรวัสส์กับอัปสรอูรวตี อย่างชัดเจน^๓

ข. กฤษณยชุรเวท เป็นคัมภีร์ที่ไม่มีการแยกบทสวดกับคำอธิบายออกจากกัน

^๑A.L. Basham, The Wonder that was India, (Calcutta : Rupa & Co., 1971), p. 24.

^๒M. Winternitz, A History of Indian Literature, (2d ed. Delhi : Oriental Books Reprint Coperation, 1972), 1 : 103.

^๓Ibid.

ถัดมาเป็นคัมภีร์สามเวท เป็นคัมภีร์ที่นำเอาคัมภีร์ฤคเวทมาเรียบเรียงใหม่ เพื่อสะดวกในการทำพิธี ในคัมภีร์นี้ไม่มีเรื่องราวของนางอัปสร

คัมภีร์สุดท้ายคือคัมภีร์อถรรพเวท เป็นคัมภีร์เกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา มีบทสวดขับไล่คนธรรพ์ นางอัปสร ซึ่งถือว่านางอัปสรเป็นสิ่งชั่วร้าย คอยบั่นทอนจิตใจมนุษย์^๑

ความคิดต่าง ๆ จากพระเวทหนึ่ง ไปสู่พระเวทหนึ่ง แสดงว่ามีแนวโน้มเกี่ยวกับความคิดของผู้ประพันธ์ของสมัยนั้นเกี่ยวกับเรื่องมีตัวตนไปสู่นามธรรม^๒

กาพย์ สมัยนี้ลักษณะวรรณคดีแตกต่างไปจากสมัยพระเวท เน้นถึงความเพิกเฉลในทางโลกและทางธรรม เทพชั้นรองมีบทบาทมากขึ้น มีปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ เช่นกรรฐ นางอัปสร คนธรรพ์ และอสูร เป็นต้น วรรณคดีสมัยนี้มีมหากาพย์และรามายณะ

Jacobi^๓ กล่าวว่า รามายณะมีเรื่องราวเกี่ยวกับนิยายอันเป็นมูลฐานของเทพนิยายของอินเดีย อาทิ เรื่องราวของฤๅษีวิทวามิตร ผู้มีตบะแก่กล้า แต่ต้องมาพ่ายแพ้ต่อเสน่ห์นางอัปสร^๔

^๑ M. Winternitz, A History of Indian Literature,
1 : 134 - 135.

^๒ A.A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature,
p. 83.

^๓ Ibid., p. 262.

^๔ Ibid., p. 265.

Lin Yutang^๑ กล่าวว่า มหาภารตะเป็นเรื่องสมจริง (Realistic) มีลักษณะคล้าย อัจฉา มีความต้องการสูง เป็นเรื่องของชายกับสงคราม ส่วน รามายณะ มีลักษณะเป็นอุดมคติ (Idealistic) เป็นความงามของจิตใจ ความอ่อนโยนของอารมณ์ เป็นเรื่องราวของหญิงและบ้าน รามายณะได้รับการยกย่องเป็น "The Odyssey of India"

ปุราณะ คัมภีร์ปุราณะเป็นคัมภีร์ของลัทธิฮินดู ต่างจากคัมภีร์พระเวท คัมภีร์ปุราณะเขียนยกย่องเทพ ๓ องค์ ควาล์ลัทธิฮินดู ได้แก่ พระศิวะ พระวิษณุ พระพรหม นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวในลักษณะของเทพนิยาย อาทิ เรื่องราวของ นางอัปสร อสูร ฯลฯ

ในการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของนางอัปสรในวรรณคดีสันสกฤต จะไม่แยกกล่าววรรณคดีแต่ละสมัย เพราะเรื่องราวของนางในแต่ละสมัยจะมีเรื่องราวคล้ายกัน จึงเลือกการกล่าวถึงเรื่องราวของนางอัปสรที่แตกต่างกัน ดังปรากฏในคัมภีร์พระเวท มหาภารตะ รามายณะ และคัมภีร์ปุราณะ อาทิ วิษณุปุราณะ มารกันเพษะปุราณะ เป็นต้น

ความหมายของคำ "อัปสร"

เมื่อเอ่ยถึงนางอัปสร เรามักจะเข้าใจว่านางอัปสรเป็นหญิงสาวผู้มีเรือนร่างอันเลอโฉมในค่านความงาม เป็นนางฟ้าไม่ใช่มนุษย์ เป็นที่พึงพอใจแก่ผู้พบเห็น ไม่ว่า เทวะ ฤๅษี มนุษย์ อสูร ฯลฯ ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "อัปสร" ต่าง ๆ กัน ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Lin Yutang, The Wisdom of India, (London : Michael Joseph, 1954), p. 127.

A.A. Macdonell

อัปสร หมายถึง นางฟ้า (nymph)^๑

Sir Monier Williams

อัปสร หรือ อัปสร่า เป็นเพศหญิง

มาจาก อป แปลว่า น้ำ สรส แปลว่า เคลื่อนไป แปลไต่ความรวมว่า อัปสร คือ ผู้ที่เคลื่อนไปในน้ำ หรือเคลื่อนไปท่ามกลางกลุ่มเมฆ บางทีเรียกว่า นางฟ้า นางอาศัยอยู่ในสวรรค์ แต่บางครั้งนางก็ลงมายังโลก นางเป็นภรรยาของคนธรรมดา และสามารถแปลงกายได้^๒

R.L. Turner อัปสร หมายถึง นางฟ้าที่มีความสัมพันธ์กับน้ำ ศัพท์นี้

เป็นเพศหญิง^๓

Theodore Benfy

อัปสร มาจาก อป + สฤ + อส เป็นชื่อ

นางฟ้า เป็นของกลางในสวรรค์^๔

^๑A.A. Macdonell, Sanskrit-English Dictionary, (London: Longmans Green and Co., 1893), p.22.

^๒Sir Monier Williams, A Sanskrit English Dictionary, (Delhi : Oriental Publishes, 1899), p. 59.

^๓R.L. Turner, A Comparative Dictionary of Indo-Aryan Languages, (London : Oxford University Press, 1966), p. 23.

^๔Theodore Benfy, Sanskrit-English Dictionary, (London: Longmans Green and Co., 1866), p. 36.

Goldstücker อัสพร เป็นชื่อเรียกนางฟ้าในสวรรค์ พระพรหมเป็นผู้สร้าง^๑

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๘๓

อัสพร น. นางฟ้า (ส. อปสรส ป. อจฺจรา)^๒

พอจะกล่าวสรุปได้ว่า คำว่า อัสพร แสดงเพศหญิงเท่านั้น นางมีความเกี่ยวข้องกับน้ำ ดังนั้นจึงทำให้พอจะอนุมานได้ว่า ที่มาของอัสพรต้องมีความสัมพันธ์กับน้ำ

ที่มาของนางอัสพร

ในวรรณคดีสันสกฤตกล่าวถึงนางอัสพรว่ามีกำเนิดแตกต่างกัน ดังเช่นในสมัยพระเวท นางอัสพร เป็นชื่อที่เป็นเพียงตัวแทนของธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะเป็นไอน้ำ อันถูกดวงอาทิตย์อุกกลืน จากนั้นก็รวมตัวกลายเป็นเมฆหรือหมอก^๓ ในฤคเวท เรื่องราว

^๑ Goldstücker, "Apsarases," A Classical Dictionary of India Illustrative of Mythology Philosophy Literature Antiquities Art Manner Custom of Hindia, Edited by John Garrett, (Madras : Higginbotham and Co., 1871), p. 40.

^๒ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๑๘.

^๓ Goldstücker, "Apsarases," p. 40.

เกี่ยวกับกำเนิดนางอัปสรไม่ชัดเจน แต่ในยุรเวทนั้นได้กำหนดดวงอาทิตย์เป็น
 คนธรรพ์ ส่วนนางอัปสรเป็นรังสีของแสงอาทิตย์ ซึ่งทั้งคู่มีความสัมพันธ์อย่างแน่น
 แน่น นอกจากนั้น ทั้งนางอัปสรและคนธรรพ์ยังเป็นตัวแทนของธรรมชาติต่าง ๆ
 ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ หมูควากับดวงจันทร์ ต้นไม้กับไฟ น้ำกับลม^๒ ซึ่ง
 เป็นเสมือนนางอัปสรเป็นคู่กับคนธรรพ์ ส่วนในสามเวทไม่มีการกล่าวถึงนางอัปสร
 เลย ในอถรรพเวท นางอัปสรถูกจัดให้เป็นพวกเทพชั้นรอง หรือเป็นสาเหตุของความ
 เจ็บไข้ได้ป่วย^๓

ต่อมาในสมัยกาพย์ มีกล่าวถึงกำเนิดของนางอัปสรอย่างแจ่มชัดขึ้น แม้กระนั้น
 มหาภารตะและรามายณะต่างก็กล่าวถึงที่มาของนางอัปสรไม่ตรงกัน กล่าวคือ รามายณะ
 กล่าวถึงนางอัปสรว่า เกิดจากการกวนน้ำอมฤต^๔ เหตุผลที่เทพและอสูรได้ช่วยกันกวน
 น้ำอมฤตก็เนื่องจากฤๅษีทิวราส^๕ ได้ให้พวงมาลัยแก่พระอินทร์ พระอินทร์ให้นำพวงมาลัย
 นั้นวางไว้บนหัวช้างไอราวต ช้างก็กลืนคอกไม้สุวรรณครีก็เกิดเมามันสับคพวงมาลัยตก
 ลงบนพื้น ฤๅษีทิวราสเห็นก็โกรธ จึงสาปพระอินทร์และเทวดาทั้งหลายให้เสื่อมอำนาจลง
 เมื่อเป็นดังนี้ อสูรเริ่มมีอิทธิฤทธิ์ ทำให้เทพได้รับความเดือดร้อน เทพจึงพากันเข้าเฝ้า

^๑H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāna, (London :
 Trübner and Co., 1866), 2 : 83.

^๒Ibid.

^๓M. Winternitz, A History of Indian Literature, p. 134.

^๔Ralpt T.H. Griffith, tr., The Ramayan of Valmiki,
 (London : Trübner and Co., 1872), I : 202 - 203.

^๕ฤๅษีทิวราส เป็นโอรสของพระอครีและนางอนสุยา และฤๅษีคนนี้ยังเป็น
 บ้างหนึ่งของพระศิวะด้วย.

พระพรหม พูลเรื่องราวให้ทรงทราบโดยอ้อนวอนให้พระพรหมช่วยเหลือ แต่พระพรหม
 ไม่สามารถช่วยเหลือได้ เทพจึงพากันไปเฝ้าพระวิษณุ พูลอ้อนวอนให้ช่วยเหลือ พระ-
 วิษณุทรงแนะนำให้เทพชักชวนอสูรช่วยกันกวนน้ำอมฤต เพื่อความเป็นอมตะได้ใช้เวลา
 ในการกระทำครั้งนี้ถึง ๑,๐๐๐ ปี ในขณะที่เทพและอสูรได้ช่วยกันกวนน้ำอมฤตนี้ได้
 มีสิ่งมหัศจรรย์เกิดขึ้นจากเกษียรสมุทรหลายสิ่งด้วยกัน ๑ ในบรรดาสິงมหัศจรรย์นั้น
 ก็คือ นางอัปสรผู้มีเรือนร่างอันโสภาคถึง ๖๐ ล้านคน*

กิ่งข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์เรื่องนารายณ์สิบปาง อันเป็นบท
 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบรรยายไว้ดังนี้

ที่สี่ที่ขึ้นจาก	ชลา - ลัยดา
คือคณาอัปสร	เนติกแฉลม
รูปโฉมสุกโสภา	หาเปรียบ ไม่เลย
งามเนตรงามเกศแกม	กอนฉวี
ทวงทิมรรมบาทลวน	ยวนใจ
เสียงเสนาจะขับลำ	ร่ารอง
แต่หาสุรเทพใด	รับมีเลย
เหตุฉะนั้นจึงทอง	อยู่ลอย

* Ralpt T.H. Griffith, tr., The Ramayan of Valmiki,

คอยบ่าวเรือเทพไท	เปรมปรีย์
ยามเทพโกลมีทุกข์	ช่วยแก้
เปรียบโสภิตีนาง	ในโลก มนุษย์แล
เป็นแบบแต่นั้นแล	สืบมา

(ลิลิตนารายณ์สิบปาง)

จากคำโคลงที่อ้างมานี้แสดงให้เห็นว่า บรรดานางอัปสรผู้มีความงามอัน
เลอเลิศ หากเป็นอยู่ที่เทพและอสูรปรารดนาไม่ ฉะนั้น นางจึงเป็นสมบัติกลางของสวรรค์
ตั้งแต่นั้นมา นางจึงมีฉายาว่า "สุรางคณา" บางทีก็เรียกว่า "ภริยาเทพ" หรือ
"ธิดาแห่งความเพลิกเพลิน"^๒

ในมหากาพย์นั้นก็มีการกล่าวถึงการถวายน้ำอมฤต เพื่อความเป็นอมตะของ
เทพเช่นกัน แต่ไม่มีนางอัปสรเกิดขึ้นจากการกระทำครั้งนี้เลย กลับกล่าวว่าพระพรหม
เป็นผู้สร้างนางอัปสร คนธรรพ์ และอื่น ๆ^๓ ซึ่งปรากฏในมหากาพย์ สภาบรรพ
ส่วนในมหากาพย์ อาทิบรรพ ปรากฏว่านางสืบเชื้อสายมาจากพระพรหม เนื่องจาก
เป็นธิดาของพระกัศยปะกับนางกบิล่า^๔ บ้างก็ว่ากับนางมุณี^๕ หรือนางปราชา^๖

^๑พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิตนารายณ์สิบปาง,
(พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๘), หน้า ๓๘.

^๒W.J. Wilkins, Hindu Mythology, (Delhi : Book Store,
1972), p. 482.

^๓Protap Candra Roy, tr., Mahābhārata, (Calcutta :
Bharata Press, 1884 - 1887), 1 : 37.

^{๔,๕,๖}
นางกบิล่า นางมุณี และนางปราชา เป็นธิดาของพระกัศยปะ พระกัศยปะ
สืบเชื้อสายมาจากฤๅษีมรุจิ ซึ่งเป็นโอรสของพระพรหม.

หรือวงศ์โลกด้าวตรงกับมหาภารตะ เว้นแต่ไม่มีนางกบิลดา

ปุราณะฉบับต่าง ๆ อาทิ อัคนิปุราณะ^๑ กรุทปุราณะ^๒ กล่าวถึงนางอัปสร
ว่า นางเป็นธิดาของพระกศัยปะกับนางมุณีเท่านั้น วิษณุปุราณะ^๓ กล่าวถึงกำเนิด
นางอัปสร เช่นเดียวกันกับปรากฏในรามายณะ คือ นางเกิดจากการกวนน้ำอมฤต
ส่วนในมารกัณเฑาะปุราณะ^๔ กล่าวว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างนางขึ้นมา

ที่มาของนางอัปสรมีมากมายแตกต่างกันไปหลายประการ แต่ก็จะสรุปได้

ว่า

- ก. นางกำเนิดจากการกวนน้ำอมฤต
- ข. นางกำเนิดจากพระพรหม
- ค. นางกำเนิดมาจากปิตามารดา

^๑ Manmatha Nath Dutt tr., The Agni Purāṇam, (Varanasi :
The Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1967), p. 87.

^๒ Manmatha Nath Dutt tr., The Garuda Purāṇam, (Varanasi :
The Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1968), p. 20.

^๓ H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāṇa, 1 : 144.

^๔ F. Eden Pargiter, tr., The Markandeya, (Delhi :
Indological Book House Varanasi, 1904), p. 236.

ที่อยู่ของนางอัปสร

ในวรรณคดีสันสกฤตได้มีการกล่าวถึงที่อยู่ของนางอัปสรแตกต่างกันออกไป
 ดังนี้ ฤคเวทกล่าวว่า นางอยู่ในสวรรค์ชั้นสูงสุด^๑ นางอยู่ในน้ำ^๒ และอถรรพเวท
 ก็กล่าวตรงกันคือนางอยู่ในน้ำเช่นกัน^๓ ในสังหิตาอถรรพเวทโดยบรรยายถึงนางอัปสร
 ว่า นางอาศัยในโลกมนุษย์ โดยเฉพาะในต้นไม้ คืออาศัยต้นไม้ไทรหรือนัยโครธ^๔ แต่
 ในวรรณคดียุคหลังพระเวทกล่าวเพิ่มเติมว่า นางอาศัยในป่า ในทะเลสาบ ในแม่น้ำ
 โดยเฉพาะแม่น้ำคงคา^๕ และนอกจากนี้ยังพบนางในปราสาทพระวรุณในมหาสมุทรอีกด้วย^๖

006685

^๑ R.V. 10.123.5.

apsarā jāramupasiṣmiyānā yoṣā bibharti parame vyomān/
 caratpriyasya yoniṣu priyaḥ santsīdatpakṣe hiranyaye
 sa venah //

^๒ R.V. 9.78.3.

samudriyā apsaraso manīṣiṇamāsīnā antarabhi somamakṣaraṇa/
 tā riṃ hinvanti harṃyasya sakṣa niṃ yācate
 sumnampavamānamakṣitam //

^๓ A.V. 2.2.3.

^๔ A.V. 4.37.4.

^๕ Edward Washburn Hopkins, Epic Mythology, (Delhi :

Motilal Banarsidass, 1974), p. 134.

^๖ ที่อยู่ของพระวรุณมีทั้งในสวรรค์และในโลกมนุษย์.

มหากาพย์พระพิรุณกล่าวถึงนางว่า อาศัยในสวนนั้นแหละ^๑ ของพระอินทร์ ในปราสาท
ของท้าวฤเวระ^๒ บันภูเขามาอาศัยัน ซึ่งอยู่ทางเหนือ^๓

ส่วนในรามายณะกล่าวว่า นางอาศัยบนภูเขาวิเศษ^๔ แต่ในคัมภีร์ปุราณะ
กลับกล่าวว่า นางอาศัยบนเขาไกรลาส (ไกรลาส) ซึ่งเป็นวิมานของพระศิวะ^๕

ดังนั้น พอจะกล่าวสรุปได้ว่า นางอัปสรสามารถอาศัยได้ทุกหนทุกแห่ง
จึงทำให้นางมีกิจกรรมต่าง ๆ กันจะใคร่กล่าวต่อไป

---

^๑สวนนั้นแหละ อยู่ทางตอนเหนือของภูเขาพระสุเมรุ อันเป็นที่ตั้งเมือง
ของเทพทั้งหลาย ทั้งยังเป็นที่สุดทิศของเทพและเหล่านางอัปสรด้วย บ้านเมือง ณ
ที่นั้น มีสภาพสวยงามมาก มีดอกไม้บานาพันธุ์ มีอาณาเขตล้อมรอบ ๔๐๐ โยชน์
สูง ๔๐ โยชน์

อ้างอิงใน - John Dowson, Classical Dictionary of Hindu.
pp. 52, 208, 217.

^๒เทพแห่งความมั่งคั่ง ครองเมืองอลกา.

^๓MBh. R. 12.333.20 - 22.

^๔Manmatha Nath Dutt, tr., Ramayana, (Calcutta :
Girish Chandra Chackravarti, 1892), 9 : 1679.

^๕J.L. Shastri, ed. The Siva Purāna, (Delhi : Motilal
Banarsidass, 1974), 1 : 378.

คุณสมบัติและความสามารถของนางอัปสร

คุณสมบัติของนางอัปสร

กวีอินเคียไคมีจินตนาการถึงคุณลักษณะของนางอัปสรไว้ดังนี้คือ นางอัปสรเป็นสตรีผู้มีรูปโฉมโนมพรตงดงาม รูปร่างของนางไคส์ต่วน^๑ นางท่ามมเบียเป็นท่ามเบีย (ปัญจอุทา)^๒ นางมีไภพนางงดงามดังดวงจันทร์วันเพ็ญ มีสะโพกกลมกลิ้งและหนา เท้าทั้งสองข้าง คานบนโคงเหมือนหลังเต่า คานล่างราบ ฝ่าเท้าแบน นิ้วเท้าตรง และเป็นสีทองแดง^๓ บนร่างกายของนางประดับประดาด้วยเครื่องเพชรนิลจินดา พร้อมทั้งมีพวงมาลัยสวมคอ^๔ นางสวมสร้อยคอ ถาดเข็มขัดทองคำ และนางสวมกำไลที่ข้อมือและมัลลพรวนที่ข้อมือ เวลาเดินดูพรวนจะสั่นทำให้เกิดเสียง^๕ นางสวมเสื้อผ้าสวยงาม เสื้อตอนบนบางเป็นสีขาวคล้ายเมฆ^๖ นางจะเปลือยกายเมื่ออาบน้ำ^๗

^๑ MBh. R. 12.334.28 - 29.

^๒ MBh. 3.134.12.

^๓ Hopkins, Epic Mythology, p. 161.

^๔ MBh. 3.43.31.

^๕ Hopkins, Epic Mythology, p. 160.

^๖ Ibid., p. 161.

^๗ MBh. R. 12.334.28 - 29.

ความสามารถของนางอัปสร

นางอัปสรมีความสามารถในการขับร้อง ฟ้อนรำ^๑ มีเสียงไพเราะเพราะพริ้ง^๒ นางมีความสามารถทำให้บุรุษสนใจคลั่งใคล้ในรูปโฉมของนางจนลืมกิจที่ตนต้องกระทำ เช่น นางทำให้ฤๅษีละการบำเพ็ญพรตมาสนใจนาง

ในอรรถพเวทกล่าวว่า เที่ยงแต่อกสี่ของนางอัปสร ถูก ด้ ปีสัจ ก็ จะถอยกำลัง^๓ อันแสดงให้เห็นว่าแม้แต่ชื่อของนางเท่านั้นก็มีอิทธิพลถึงเพียงนี้ ในศตปถพราหมณะ นางสามารถแปลงกายเป็นหงส์ (นกอาคี) เล่นน้ำ^๔

Dictionary ของ Böhtlingk และ Roth กล่าวว่า นางอัปสรเหมือนปีสัจ มีพลังในการแปลงกาย รักรการ เล่นลูกเต๋าและมีโชคดี^๕ ส่วนอรรถพเวท

^๑ F. Eden Pargiter, tr., The Markardeya Purāna, p. 571.

^๒ Manmatha Nath Dutt, tr., The Harivamsha, (Calcutta : Elysium Press, 1879), p. 637.

^๓ Muir, Original Sanskrit Texts on Origin and History of People of India, (London : Williams and Norgate, 1944), 5:134.

^๔ S.Br. 11.5.1.4.

Julius Eggeling, tr., The Satapatha Brāhmana, Part 5 Vol. 44 of The Sacred Books of the East, 2d ed. Edited by F. Max Müller. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1966), p. 69.

^๕ J. Muir, Original Sanskrit Textson Origin and History of People of India, p. 345.

กล่าวว่า นางนาคตัวเหมือนปีศาจ ทำให้ยูคนหวาดกลัวนาง และนางเป็นคนเหตุ
แห่งความบ้า ความคลั่งไคล้ นางให้โชติในการพนัน^๑

ประเภทของนางอัปสร

ในการที่จะแบ่งประเภทของนางอัปสรให้เด็ดขาดลงไปเลยนั้น เป็นการ
ยาก เพราะในวรรณคดีแต่ละสมัยก็ได้กำหนดประเภทของนางอัปสรแตกต่างกันออกไป
ไป เช่น ยชुरเวทถือว่านางอัปสรเป็นสตรีระดับหนึ่ง มีคุณสมบัติประจำตัวคือ มีเสน่ห์
แห่งความงามของเพศหญิง^๒ โศคเรขพราหมณะของสาयณะ ๑.๘๘. ๑๐ จักว่า

^๑ A.V. 4.38.1 - 4.

udbhindatīm sañjayantīm apsarām sādhidevinīm /
glahe kṛtāni kṛvānām apsarām tām iha huve //1//
vijinvatīm ākirantim apsarām sādhidevinīm /
glahe kṛtāni grhṇānām apsarām //2//
yā āyāih parinṛtyati ādadānā kṛtam glahāt /
sā naḥ kṛtāni sīṣatī prahām ānotu māyayā /
sā naḥ payasvatī āitu mā no jāisur idam dhanam //3//
yāḥ akṣesu pramodante śucam krodham ca bibhrati /
ānandinīm pramodinīm apsarām tām iha huve //4//

^๒ A.A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature,

นางอัปสรเป็น ๑ ในจำนวนบุคคล ๕ ประเภท อันมี เทวะ มนุษย์ อัปสร
นาค ปีศาจ คนธรรพนั้นจัดอยู่ในประเภทเดียวกับนางอัปสร^๑

รามายณะกล่าวถึงจำนวนนางอัปสรที่เกิดขึ้นจากการกวนน้ำอมฤตมีถึง
๖๐ ล้านคน^๒ วาญุปรณะกล่าวว่ามีนางอัปสร ๑๔ คณะ แต่ในทริวิงศ์กล่าวว่า
มีเพียง ๗ คณะ คัมภีร์สกันตปุราณะบทกาศีขีดเพ็ทกล่าวว่ามีทั้งหมด ๔๕ ล้านคน
แต่ที่ล้าคัมภีร์จริง ๆ มีเพียง ๑,๐๖๐ คนเท่านั้น^๓

วาญุปรณะกล่าวว่ามีนางอัปสร ๑๔ คณะ ได้แก่

๑. คณะโสภยันตี (Sobhayantī)	สร้างขึ้นจากใจของพระพรหม
๒. คณะเวกวตี (Vegavati)	เกิดในสววรรค์
๓. คณะอุรี, อูรี (Uri, Uri)	สร้างขึ้นโดยพระอัคินิ
๔. คณะอายุวตี (Ayuvati)	สร้างโดยพระอาทิตย์
๕. คณะศุภัมจรา (Subhamcarā)	สร้างโดยลม
๖. คณะกुरुว (Kurava)	สร้างโดยพระจันทร์
๗. คณะศุภา (Subhā)	สร้างขึ้นจากการเสียดละ
๘. คณะวหนี (Vahnī)	สร้างขึ้นจากความมั่งคั่ง
๙. คณะอมฤต (A-Mrta)	สร้างโดยน้ำอมฤต
๑๐. คณะมูท (Mud)	สร้างจากน้ำ

^๑ J. Muir, Original Sanskrit Texts, 5 : 44.

^๒ Griffith, tr., The Ramayan of Valmiki, I : 203.

^๓ W.J. Wilkins, Hindu Mythology, p. 483.

๑๑. คณะภา	(Bhava)	สร้างโดยโลก
๑๒. คณะรุจ	(Ruc)	สร้างโดยสายฟ้า
๑๓. คณะไภรวา	(Bhairava)	สร้างจากความตาย
๑๔. คณะโศษยันตี	(Sṁsayanti)	สร้างจากความรัก

หรือวงศ์โลกกล่าวว่า นางอัปสรมี ๗ คณะ แต่ไม่มีรายชื่อ วยาที^๑
ไค้อางถึงรายชื่อของนางอัปสรที่ปรากฏดังนี้

๑. ประภาวตี	(Prabhāvati)	เกิดจากหุดมดินเพื่อรับไฟดวง แค้นพระพรหม
๒. เวทวตี	(Vedavati)	เกิดจากนทน์บุชา
๓. สุโลจนา	(Sulocanā)	เกิดจากพระยม
๔. อูรวตี	(Urvasī)	เกิดจากคณชาชายของพระวิษณุ
๕. รัมภา	(Rambhā)	เกิดจากพระโอบุขของพระพรหม
๖. จิตรเลขา	(Citralekhā)	เกิดจากพระหัตถ์ของพระพรหม
๗. มหาจิตตา	(Mahācittā)	
๘. กากลิกา	(Kākalikā)	
๙. มารีจี	(Māricī)	
๑๐. สุจิกา	(Sūcikā)	
๑๑. วิद्यุทวรรณา, วิद्यุทปรรณา	(Vidyudvarṇā, Vidyutparṇā)	

^๑H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāṇa, II : 82.

^๒Ibid., II : 82 - 83.

๑๒. ติโลตตมา (Tilottamā)
 ๑๓. อทริกา (Adrikā)
 ๑๔. ลักษณา (Lakṣṇā)
 ๑๕. เกษมา (Kṣemā)
 ๑๖. รามา (Rāmā)
 ๑๗. เหมา (Hemā)
 ๑๘. สุกนธา (Sugandhā)
 ๑๙. สุวาสู (Suvasu)
 ๒๐. สุพาหุ (Subāhu)
 ๒๑. สุวฤคตา (Suvṛttā)
 ๒๒. อสิตา (Asitā)
 ๒๓. ศาร์วัตตี (Śāradvatī)
 ๒๔. ปุณฑรีกา (Pundarikā)
 ๒๕. สุรสา (Surasā)
 ๒๖. สุนฤคตา (Sūrṭā)
 ๒๗. สุวาตา (Suvātā)
 ๒๘. กามลา (Kāmalā)
 ๒๙. หัมสปัตตี (Hamsepatī)
 ๓๐. สุขุมี (Sumukhī)
 ๓๑. เมนกา (Menakā)
 ๓๒. สหัจฉยา (Sahajenyā)
 ๓๓. ปรรณินี (Parninī)
 ๓๔. ปุญจิกะธลาลา (Punjikēsthalā)
 ๓๕. ฤคุสธลาลา (Rtusthalā)

๓๖. ขฤตาคี (Ghrtācī)

๓๗. วิศวาคี (Visvācī)

รายชื่อที่ ๑ ถึงรายชื่อ ๓๗ เป็นนางอัปสรที่เกิดจากพระเคียวของ
พระพรหม^๑

ในการแบ่งนางอัปสรของวายุบูรณะและทริวงค์ เป็นการแบ่งคณะ
นางอัปสรตามที่เกิดนั่นเอง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าจำนวนของนางอัปสรมีเท่าใดไม่สามารถจะกำหนดแน่
นอนลงไปได้ แต่ถึงจะมีจำนวนเท่าใดก็ตาม ในวรรณคดีสันสกฤตได้แบ่งนางอัปสร
ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. นางอัปสรประเภทไทวีกะ หมายถึง นางอัปสรที่อยู่ในสวรรค์ มี
นางอัปสรที่เล่น ๆ ๑๑ คน^๒ ได้แก่

เมนกา (Menakā)

สหัจฌยา (Sahajanyā)

ปรรณินี (Parninī)

ปุญจิกาตลลา (Punjikāsthalā)

ฤตุตลลา (Rtusthalā)

ขฤตาคี (Ghrtācī)

วิศวาคี (Visvācī)

^๑ H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāna, II : 82 - 83.

^๒ Manmatha Nath Dutk, tr., The Harivamsha, p. 907.

- อูรวาศี (Urvasī)
 อุนุมโลจา, อุนุมโลจันตี (Anumlocā, Anumlocantī)
 ปรมโลจา (Premlocā)
 มโนวาศี (Manovetī)^๑

ใน ๑๑ คนนี้ที่เอ่ยชื่อบ่อยในวรมงคลีสันสกฤตก็มี อูรวาศี เมณฑกา
 มฤคัจฉา ปรมโลจา

๒. นางอัปสรประเภทเสวติกะ หมายถึง นางอัปสรที่อยู่ในโลกมนุษย์
 ที่มีชื่อเสียง ๓๔ คน เรียกว่ากนธรรพอัปสร แต่มีรายชื่อปรากฏเพียง ๓๑ คนเท่านั้น
 รายชื่อนางอัปสร ๓๑ คน^๒ มีดังนี้

๑. อันตจารา (Antacārā)
๒. ททวัทยา (Daśavadyā)
๓. ปรียาศิษยา (Priyasīṣya)
๔. สุโรตตมา (Surottamā)
๕. มิศรเกศี (Miśrakesī)
๖. ศาจี (Śacī)
๗. ปินดีนี, ปรรณินี (Pindinī, Parninī)
๘. อลัมพูษา (Alambusā)

^๑ดูเทียบ MBh. 1.122.64 - 66.

...menakā sahejanyā ca karnikā puñjikāsthalā//64//
 krartusthalā ghrtācī ca viśvācī pūrvacittyapi/
 umloceti ca vikhyātā pramloceti ca tā daśa//65//
 urvasyēkādaśī tāsām...//66//

^๒H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāna, II : 82.

๘. มาริจี (Māricī)
 ๑๐. ศุจิกา (Śucikā)
 ๑๑. วิหยุตวรรณา (Vidyudvarṇā)
 ๑๒. ทีโลตตมา (Tilottamā)
 ๑๓. อทริกา (Adrikā)
 ๑๔. ลักษณา (Lakṣanā)
 ๑๕. เทวี (Devī)
 ๑๖. รัมभा (Rambhā)
 ๑๗. มโนรมา (Manoramā)
 ๑๘. สุจรา (Sucarā)
 ๑๙. สุพาหุ (Subāhu)
 ๒๐. สุนฤตา (Sūnṛtā)
 ๒๑. สุประทีษฐिता (Sūpratisthita)
 ๒๒. ปุณฑริกา (Pundarikā)
 ๒๓. อักษณขา, สุกนขา (Aksagandhā, Sugandhā)
 ๒๔. สุตันตา (Sudantā)
 ๒๕. สุรสา (Surasā)
 ๒๖. เหมมา (Hemā)
 ๒๗. ศาร์ทวตี (Śāradvatī)
 ๒๘. สุวฤตตา (Suvṛttā)
 ๒๙. กมลาฉายา (Kamalāchāyā)
 ๓๐. สุขุชา (Subhujā)
 ๓๑. หัมสปาทา (Hamsapādā)

ในจำนวน ๓๑ รายชื่อนี้ นางอัปสรที่ปรากฏชื่อบ่อย ๆ ได้แก่ รัมภา
คีโลตตมา อทริกา อัมบุษา

แต่ในทวิวงศ์^๑ มีชื่อนางอัปสรเพียง ๑๕ คนเท่านั้น ที่จัดเป็นประเภท
เลากิยะ หรือนางมนุษย์ หรือเรียกว่าเมกาเยออัปสร ได้แก่

๑. อัมบุษา, อัมบษา (Alambusā, Alamvasā)
๒. มิสฺรเกศิ (Misrakesī)
๓. ปุณฑริกา (Pundarikā)
๔. คีโลตตมา (Tilottamā)
๕. สุรุปา (Surūpā)
๖. ลักษณา (Lakṣmanā)
๗. เกษณา (Kṣemā)
๘. รัมภา (Rambhā)
๙. นันทา (Nandā)
๑๐. อสิตา (Asitā)
๑๑. สุพาหุ (Subāhu)
๑๒. สุวฤตฺตา (Suvṛttā)
๑๓. สุขุขิ (Sumukhī)
๑๔. สุปริยา (Supriyā)
๑๕. สุกนธยา, สุกนธา (Sugandhyā, Sugandhā)
๑๖. สุรสา (Surasā)

^๑ Manmatha Nath Dutt, tr., The Harivamsha, p. 907.

๑๓. ประมาธินี (Prēmāthinī)
 ๑๔. กาศยา (Kāsyā)
 ๑๕. ศารัทวती (Sāradvatī)

นอกจากนี้ยังมีนางอัปสรอื่น ๆ อีก เช่น นางอัปสรพวกอาหุตะ
 นางอัปสรเหล่านี้ไม่มีบทบาทอะไรมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อที่อ้างไว้ในกัมภีร์
 เท่านั้น ไม่มีเรื่องราวของชื่อเหล่านี้ประกอบโดยแม่แต่น้อย ชื่อเหล่านี้มีจำนวน
 ไม่น้อยกว่า ๔๐ ชื่อ ผู้วิจัยไม่ได้นำชื่อมาไว้ ณ ที่นี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย